
Antropologia pedagògica

PID_00255611

Bruna Alvarez Mora
Gemma Celigueta Comerma
Silvina Monteros Obelar
Jordi Solé Blanch
Gualbert Vargas Gómez

Bruna Alvarez Mora

Doctora en Antropologia per la Universitat Autònoma de Barcelona (2017), amb una tesi sobre les polítiques de la maternitat a Espanya, i llicenciada en Història per la Universitat de Barcelona (2000). Forma part del grup de recerca AFIN (Adopcions, Famílies i Infàncies), adscrit al Departament d'Antropologia de la Universitat Autònoma de Barcelona, on coordina un projecte d'investigació i intervenció anomenat «SexAfin: educació afectivo-sexual a les escoles de primària». Aquest projecte forma part d'un altre de més ampli que analitza els orígens reproductius de les persones: «Desitjos parentals i drets reproductius i filials: mirades interdisciplinàries sobre decisions reproductives i "orígens" en reproducció assistida, adopció i subrogació (2016-2019)». És dirigit per la doctora Diana Marre. Dins el mateix projecte també fa recerca i intervenció en el camp de la reproducció assistida.

Gemma Celigueta Comerma

Doctora en Antropologia i Etnologia per l'École des Hautes Études en Sciences Sociales de París. Actualment és professora lectora del Departament d'Antropologia Social de la Universitat de Barcelona. Desenvolupa la recerca sobre temes relacionats amb els pobles indígenes de Guatemala en el grup de recerca consolidat sobre cultures indígenes i afroamericanes (CINAF) del mateix departament. Ha impartit classes d'antropologia i etnografia en diferents graus de la UB i de la UOC, i també en el màster oficial d'Antropologia i etnografia (UB) i en el màster de Globalització, desenvolupament i cooperació (Món-3 / UB). En el passat, ha estat professora del màster d'Immigració i educació intercultural (UB) i ha treballat en projectes de cooperació internacional. Ha publicat diferents llibres i articles a la Universitat de Barcelona i amb l'Editorial UOC.

Silvina Monteros Obelar

Llicenciada en Psicologia, especialista en Criminologia i doctora en Antropologia Social. Investigadora social des de fa disset anys en diferents organitzacions nacionals i internacionals. Actualment, és coordinadora d'investigació a Escode (Estudios y Cooperación para el Desarrollo). És membre del grup de recerca AFIN (Adopcions, Famílies i Infàncies) de la Universitat Autònoma de Barcelona des del 2015, de la Xarxa de Dones Llatinoamericanes i del Carib d'Espanya des del 2010 (<http://redlatinas.blogspot.com.es>) i del Consell Independent de Protecció de la Infància (CIPE) des del 2014 (<http://www.cipinfancia.org>). Els seus temes d'estudi principals tracten de les migracions, el feminisme i les noves formes de família. Les seves publicacions es poden trobar a: Google Academic: (<https://scholar.google.es/citations?user=S0VVXBgAAA&hl=es>) O ResearchGate (<https://www.researchgate.net/>), entre altres webs acadèmiques.

Jordi Solé Blanch

Llicenciat i doctor en Pedagogia i educador social habilitat. Ha desenvolupat l'activitat professional en els serveis socials i en el sistema de protecció a la infància i l'adolescència. Actualment és professor dels Estudis de Psicologia i Ciències de l'Educació de la UOC. També ha estat professor associat de la Universitat Rovira i Virgili. Els seus àmbits d'estudi se centren en l'antropologia de l'educació i de la joventut, així com en la formació d'educadors i professionals del camp social. Al marge de l'activitat acadèmica, participa en diferents espais de pensament crític i acció col·lectiva. És autor de diferents publicacions: *Crítica, educació y acción política* (Editorial UOC, 2012); *Etnografía para educadores* (Editorial UOC, 2014) (juntament amb Gemma Celigueta); *Escenas de educación social* (Editorial UOC, 2014) (coordinat amb Asun Pie); *Imaginarios de la juventud. Un recorrido histórico y cultural* (Editorial UOC, 2015); *Análisis de la práctica profesional. Un lugar para pensar* (Editorial UOC, 2017) (juntament amb Beatrice Bossé); i *Políticas del sufrimiento y la vulnerabilidad* (Icaria, 2018) (coordinat amb Asun Pie). Ha publicat diversos articles en revistes acadèmiques. És membre del LES (Laboratori d'Educació Social) de la UOC.

Gualbert Vargas Gómez

Educador i pedagog. Actualment treballa de professor a l'Escola Sant Gregori i d'assessor pedagògic de l'Observatori Europeu de la Televisió Infantil. Ha estat col·laborador docent de la UOC. Membre del grup de recerca consolidat Pedagogia Social i TIC (FP-CEE-Blanquerna-URL). Els seus àmbits de recerca se centren en la teoria i la filosofia de l'educació i en la sociologia crítica i alfabetització mediàtica. Avui dia elabora la seva tesi doctoral sobre filosofia de l'educació: «Anàlisi crítica i genealògica aplicada a les TIC en educació».

L'encàrrec i la creació d'aquest recurs d'aprenentatge UOC han estat coordinats pel professor: Jordi Solé Blanch (2018)

Primera edició: setembre 2018

© Bruna Alvarez Mora, Gemma Celigueta Comerma, Silvina Monteros Obelar, Jordi Solé Blanch,

Gualbert Vargas Gómez

Tots els drets reservats

© d'aquesta edició, FUOC, 2018

Av. Tibidabo, 39-43, 08035 Barcelona

Disseny: Manel Andreu

Realització editorial: Oberta UOC Publishing, SL

Dipòsit legal: B-21.404-2018

Cap part d'aquesta publicació, incloent-hi el disseny general i la coberta, no pot ser copiada, reproduïda, emmagatzemada o transmesa de cap manera ni per cap mitjà, tant si és elèctric com químic, mecànic, òptic, de gravació, de fotocòpia o per altres mètodes, sense l'autorització prèvia per escrit dels titulars del copyright.

Introducció

El model educatiu de la UOC fa necessària l'elaboració d'uns materials docents que substitueixin, en part, la classe magistral i les activitats presencials. Els manuals es converteixen, doncs, en un primer esglaió per fonamentar l'aprenentatge de les matèries específiques, però cal presentar-los com una proposta oberta amb referències diverses que s'ha de complementar amb la comunicació interactiva amb cada un dels professors que dinamitzen les aules. Cenyint-nos al cas concret d'aquesta matèria, ens plantegem un doble objectiu: d'una banda, oferir una breu introducció al camp d'estudi i a les metodologies de treball de l'antropologia; de l'altra, mostrar la mirada antropològica sobre diferents temes vinculats amb el camp professional de l'educació social.

Tenint en compte aquest doble objectiu, els materials docents s'estructuren en tres parts. La **primera part** conté els dos primers mòduls. Amb ells es fa una introducció al marc conceptual i metodològic de l'antropologia. La **segona part** constitueix un bloc temàtic que integra diferents tòpics connectats amb camps professionals propis de l'educació social. El mòdul que introdueix aquest bloc temàtic presenta alguns dels problemes socials de la nostra època des d'una mirada antropològica. A continuació s'aborden de manera monogràfica tres temes centrals: la diversitat familiar, el sexe i l'edat en la construcció social i cultural de la identitat i les institucions socials. Finalment, la **tercera part** recull l'últim mòdul del manual docent. S'hi presenten etnografies i experiències de camp a partir d'investigacions antropològiques per destacar la utilitat del coneixement antropològic i els seus mètodes de treball a l'hora de comprendre els fenòmens socials i culturals de l'època actual.

En la redacció de cada mòdul no s'ha renunciat a l'elaboració d'un discurs complex basat en les obres més rellevants de l'antropologia, la pedagogia i els fets més significatius de la sociologia del dia a dia. En qualsevol cas, sempre s'ha tingut en compte un tractament didàctic que incorporés diversitat de materials i nivells textuais amb l'ús d'il·lustracions de caràcter realista, simbòlic i, fins i tot, humorístic (filmografia, referències d'Internet, etc.). L'objectiu és afavorir l'assimilació dels continguts, que es complementarà amb la realització de diferents activitats d'aprenentatge. Tenint en compte aquests elements, els mòduls que hi ha en aquest manual docent són els següents:

- En el primer mòdul, «**Antropologia pedagògica: epistemologia i fonaments conceptuals**», s'exposen les bases epistemològiques i conceptuals de l'antropologia pedagògica. La reflexió inicial que es fa parteix de la idea que aquesta disciplina ens apropa a l'estudi de l'ésser humà pel que fa a la seva condició d'ésser educable. A partir d'aquesta premissa es fa un recorregut pels diferents camins i tradicions que ha seguit l'antropologia, tot descrivint algunes de les aportacions més rellevants dels diferents corrents

antropològics sobre la cultura i l'educació i recollint algunes citacions de l'obra de diferents autors. Al llarg del mòdul es demana a l'estudiant que en llegeixi les obres originals, ja que l'autor és conscient de les mancances que pot presentar un text que, pels seus límits i els objectius didàctics proposats, no pot fer encaixar totes les perspectives que han contribuït a construir aquesta disciplina. Qualsevol selecció és injusta amb el que deixa fora, i qualsevol síntesi i interpretació alienes no poden substituir la lectura i l'estudi de primera mà de les obres originals.

- El segon mòdul, «**La comprensió dels fets en l'antropologia**», continua la descripció del camp de coneixement propi de l'antropologia, però aquesta vegada es presta atenció als procediments de treball que ha desenvolupat aquesta disciplina. L'objectiu és presentar, a grans trets, el mètode etnogràfic. Tenint en compte els límits necessaris del mòdul, es descriuen les tècniques d'investigació més conegudes; és a dir, l'observació participant i l'entrevista. Tal com diu l'autora en la introducció, l'interès d'aquest mòdul rau justament en la síntesi que presenta, cosa que li permet, en primer lloc, oferir una visió de conjunt de la disciplina i, en segon lloc, introduir el mòdul dedicat a l'etnografia que hi ha a la part final del manual.
- El tercer mòdul, «**Els principals problemes de l'educació social**», enceta la segona part del manual i s'ocupa dels fenòmens de canvi social que afecten el camp de les pràctiques professionals, però ho fa des d'una perspectiva antropològica que ens obliga a preguntar-nos qüestions primordials de l'ésser humà, com ara la identitat, les diferències socials i la diversitat cultural, i que poden trobar-se a la base dels seus malestars.
- El quart mòdul, «**Diversitat familiar**», introdueix un dels camps temàtics tradicionals de l'antropologia, el de les famílies, per a presentar un ampli calidoscopi de les múltiples formes existents de convivència del domini domèstic i privat. S'hi aborden tot tipus de casuístiques i s'ha tingut en compte la responsabilitat de l'Estat en l'organització dels drets i deures familiars, com també en el control de les situacions de risc social.
- El cinquè mòdul, «**El sexe i l'edat en la construcció social i cultural de la identitat**», parla de l'edat i del sexe com a categories que contribueixen a explicar el funcionament de les societats en les diferents cultures, i també a entendre els processos de construcció de la identitat dels individus, els mecanismes de transmissió cultural i els processos d'enculturació de la joventut actual.
- El sisè mòdul, «**Institucions i control**», tanca aquest bloc temàtic i intenta presentar les institucions que exerceixen un control des d'una mirada selectiva. En aquest sentit, l'autor les defineix com aquells elements socials que es poden assimilar com a construccions físiques i simbòliques capaces de generar efectes col·lectius i individuals. Partint d'aquesta visió, l'autor considera que les institucions influeixen de manera significativa en

la construcció dels subjectes. En aquest marc contextual s'analitza el paper de control que implica el desenvolupament de qualsevol tasca professional que tingui a veure amb l'educació, a més del dels mitjans de comunicació i les TIC, que, dins del que s'anomena societat-xarxa, tenen una gran capacitat per configurar les nostres vides i instituir nous ordres socials.

- Finalment, el setè mòdul, «**Etnografies: exemples d'ús per a l'educació social**», presenta alguns exemples d'etnografies que pretenen explicar la utilitat del mètode etnogràfic en l'anàlisi d'institucions i realitats socials i culturals en què podem trobar professionals de l'acció social. Si en el segon mòdul d'aquest manual s'exposa l'etnografia com a mètode de recerca, en aquest es presenta com a resultat i es mostren alguns textos produïts a partir de la seva aplicació. Així, doncs, es parla de l'estranyament antropològic, de la necessitat de recollir tots els punts de vista, de com tenir en compte les perspectives dels actors socials, de la importància del temps a l'hora d'iniciar un procés etnogràfic, etc.; és a dir, de com descriure, analitzar i interpretar un context determinat per fer etnografia. Per acabar el mòdul, tenint en compte que qualsevol treball etnogràfic comença amb un diari de camp, s'anima els estudiants a obrir el seu diari; per això, es mostren alguns exemples extrets dels diaris de camp d'un dels autors, com també d'altres formats més heterodoxos (i sense intenció antropològica) que hi ha a la xarxa.

Com a resultat d'aquests tres blocs temàtics s'ofereix un manual eclèctic en el qual es combina el rigor acadèmic i documental amb els nous processos de construcció del coneixement col·lectius i multimèdia. No hem defugit d'incloure-hi referències literals, icòniques, gràfiques i fílmiques d'Internet amb les quals es construeix aquest coneixement intersubjectiu, tenint en compte que forma part del *modus operandi* de les noves generacions d'universitaris internautes i que legitima així la presentació d'alguns dels seus treballs.

La riquesa ideològica i la llibertat amb què els autors es manifesten són característiques de les societats democràtiques en què l'educador social construeix la seva professionalitat i ètica personal. Aquest *collage* proveeix relats i escenaris que permeten tornar a focalitzar la nostra atenció, de manera que si guem capaços d'entendre el que ens envolta, però també de comprendre'ns a nosaltres mateixos i de fer-nos conscients que compartim un món ple de peculiaritats de les quals no ens podem lliurar. Ser capaços de captar-les requereix l'enfortiment de la nostra imaginació, no per a inventar-les, sinó per a fer-les evidents i extreure'n coneixements útils per a l'exercici professional de l'educació social.

Objectius

En aquesta assignatura, els estudiants desenvoluparan les competències següents:

- 1.** Conèixer els referents teòrics de l'antropologia i poder identificar alguns dels autors i textos més rellevants d'aquesta disciplina.
- 2.** Adquirir un enfocament antropològic en la comprensió dels fets socials i culturals de la nostra època.
- 3.** Aprendre a fer ús de les eines teòriques i metodològiques de l'antropologia en el camp de l'educació social que permetin a l'estudiant descriure, interpretar i comprendre la seva futura activitat professional.
- 4.** Conèixer alguns trets característics dels models etnogràfics, les manifestacions culturals i les relacions socials que trobem en diferents camps professionals propis de l'educació social.
- 5.** Adoptar una visió crítica de les pràctiques professionals en educació social, tenint en compte els marcs conceptuals i metodològics de l'antropologia.
- 6.** Assumir un compromís amb l'ètica personal i la deontologia professional basades en els drets fonamentals de les persones.

Continguts

Mòdul didàctic 1

Antropologia pedagògica: epistemologia i fonaments conceptuals. Sobre l'educabilitat de l'ésser humà i les aplicacions de l'antropologia a l'educació (social)

Jordi Solé Blanch

1. L'estudi de l'ésser humà des de l'antropologia pedagògica
2. Societat, cultura i educació
3. L'antropologia aplicada a l'educació social

Mòdul didàctic 2

La comprensió dels fets en l'antropologia. Concepte, camp i mètode

Gemma Celigueta Comerma

1. La comprensió del fet sociocultural
2. El mètode etnogràfic
3. Les tècniques de recerca en l'etnografia

Mòdul didàctic 3

Les principals problemàtiques de l'educació social. Els malestars contemporanis entorn de la identitat i la diversitat cultural

Jordi Solé Blanch

1. L'educació social en relació amb el gènere, l'edat i la identitat
2. La comprensió dels fenòmens d'exclusió i desadaptació social
3. Les crisis socials i la intervenció socioeducativa
4. Els conflictes de les minories culturals

Mòdul didàctic 4

Diversitat familiar

Bruna Alvarez Mora i Silvina Monteros Obelar

1. La família des de l'antropologia social
2. Família i capitalisme
3. Famílies a Espanya
4. Diversitat familiar a Espanya

Mòdul didàctic 5

El sexe i l'edat en la construcció social i cultural de la identitat. Les cultures juvenils

Jordi Solé Blanch i Gemma Celigueta Comerma

1. Sexe, gènere i cultura
2. Cultures juvenils i neotendències. La influència dels mitjans de comunicació

Mòdul didàctic 6

Institucions i control. Perspectives sobre la construcció dels subjectes contemporanis

Gualbert Vargas Gómez

1. Aproximació a la institució
2. Perspectives sobre el control
3. Àmbits i institucions socials

Mòdul didàctic 7

Etnografies. Exemples d'ús per a l'educació social

Gemma Celiueta Comerma i Jordi Solé Blanch

1. L'etnografia aplicada a la intervenció social: mètode i escriptura
2. Etnografies: exemples d'ús
3. Experiències de camp: obrir un diari

Bibliografia

- Augé, M.; Colleyn, Jean-Paul** (2005). *Qué es la antropología*. Barcelona: Paidós.
- Augé, M.** (2007). *El oficio de antropólogo. Sentido y libertad*. Barcelona: Gedisa.
- Bauman, Z.** (2002). *La cultura como praxis*. Barcelona: Paidós.
- Bohannon, P.; Glazer, M.** (2007). *Antropología. Lecturas* (2a. ed. revisada). Madrid: McGraw-Hill / Interamericana de España.
- Eagleton, T.** (2001). *La idea de cultura. Una mirada política sobre los conflictos culturales*. Barcelona: Paidós.
- Feixa, C.** (1998). *De jóvenes, bandas y tribus*. Barcelona: Ariel.
- Ferrándiz, F.** (2011). *Etnografías contemporáneas. Anclajes, métodos y claves para el futuro*. Barcelona: Anthropos Editorial (Nariño, S.L.) en coedició amb la Divisió de Ciències Socials i Humanitats de la Universitat Autònoma Metropolitana-Iztapalapa, México.
- Freud, S.** (1929/1994). *El malestar en la cultura*. Madrid: Alianza.
- Geertz, C.** (1996). *Los usos de la diversidad*. Barcelona: Paidós / ICE UAB.
- Guber, R.** (2001). *La etnografía. Método, campo y reflexividad*. Bogotá: Norma.
- Harris, M.** (2000). *Introducción a la antropología general* (6a. ed. revisada). Madrid: Alianza.
- Kottack, C. P.** (1997). *Antropología. Una exploración de la diversidad humana*. Madrid: McGraw-Hill.
- Kuper, A.** (2001). *Cultura. La versión de los antropólogos*. Barcelona: Paidós.
- Kymlicka, W.** (1999). *Ciudadanía multicultural*. Barcelona: Proa / Ediuoc.
- Lisón Tolosana, C.** (ed.). (2007). *Introducción a la antropología social y cultural. Teoría, método y práctica*. Madrid: Akal.
- Llobera, J. R.** (1999). *Antropología Social*. Barcelona: Proa / Ediuoc.
- Mead, M.** (1997). *Cultura y compromiso. Estudio sobre la ruptura generacional*. Barcelona: Gedisa.
- Sanmartín, R.** (2003). *Observar, escuchar, comparar, escribir: La práctica de la investigación cualitativa*. Barcelona: Ariel.
- Velasco, H., García, J., i Díaz de Rada, Á.** (Eds.). (1993). *Lecturas de antropología para educadores*. Madrid: Trotta.

Velasco, H. i Díaz de Rada, A. (1997). *La lógica de la investigación etnográfica. Un método de trabajo para etnógrafos de la escuela*. Madrid: Trotta.

Wacquant, L. (2012). *Merodeando las calles. Trampas de la etnografía urbana*. Barcelona: Gedisa.